

Noord, oost, zuid, west . . .

Wandelingen

3. Antwerpen-Zuid

We vertrekken van bij het Rubensstandbeeld op de Groenplaats. Het wordt een 'gewone' wandeling zonder extra kijkopdrachten, maar met accent op luisteren en spreken.

Groenplaats

Groenplaats, Lijnwaad-, Melk-, Schoen- en Handschoenmarkten, samen met de aanpalende straten, vormden vroeger het kerkhof van de kathedraal. De Groenplaats heette "Groot Kerkhof", later "Groen Kerkhof", zoals het in de volksmond trouwens nog heet. Van de 17de eeuw af was het ingesloten door woningen, meestal toebehorend aan het kapittel. In 1754 werd het kerkhof ommuurd, echter voor korte tijd: in 1784 vaardigde Jozef II het verbod uit verder binnen de stad te begraven; in 1799 werd de muur gesloopt; Bonaparte liet de zuidelijke bebouwing afbreken en het plein met kettingen afzetten (1804); het werd met linden beboomd en omgedoopt in "Place Bonaparte" (tot 1815).

In 1974-75 werd het circa een hectare grote plein opnieuw betegeld; het werd in vierkanten verdeeld, de middenpartij belegd met mozaïekstraatkeien (porfier) tussen banden van Portugese kalksteen, de buitenkant met betonnen voetpadtegels (grijs) tussen banden van Hollandse klinkerkeien (roze). Auto's en bussen worden op de Groenplaats geweerd, de oude lindebomen werden - op enkele na - vervangen door nieuwe aanplantingen: linden, elzen, esdoorns. Eerlang staat er een moderne kiosk.

In het midden van het plein, het standbeeld van P. P. Rubens door beeldhouwer Willem Geefs (1843), in brons gegoten door J.G. Buckens; hoge sokkel met opschrift "Petre Paulo / Rubens / civi olim suo / S.P.Q.A. / sumptib. publ. et priv. / p. / MDCCCXXXX".

Nationalestraat

Verbindt de Groenplaats met Antwerpen-Zuid

. . . ik wijs de weg en jullie doen de rest.

Noord, oost, zuid, west . . .

Mode

Aan de rechterkant houden we even halt bij de modehuizen (de Antwerpse Zes), en het **modemuseum**.

Wikipedia: De Antwerpse Zes is een groep bekende Belgische modeontwerpers die in de jaren tachtig afstudeerde aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Antwerpen. De groep is midden jaren 1980 internationaal doorgebroken. Hierdoor ontstond grotere aandacht voor Vlaamse mode. De volgende ontwerpers worden tot **de Antwerpse Zes** gerekend:

Dirk Bikkembergs, Ann Demeulemeester, Walter Van Beirendonck, Dries Van Noten, Dirk Van Saene, Marina Yee.

We verwijzen ook naar de hippe **Kammenstraat**.

Kammenstraat

We bekijken de winkels in de Kammenstraat en staan stil bij de **Sint-Augustinuskerk** (AMUZ).

Om de hoek kunnen we niet naast de politietoren van de **Oudaan** kijken.

Wikipedia: Oudaen is de naam van een vooraanstaande familie uit de Nederlanden. Ze gaf onder meer haar naam aan: de Oudaan, straat in het historische centrum van Antwerpen en Den oudaan, de politietoren aan de Oudaan in Antwerpen (start bouw in 1958, Renaat Braem).

We keren op onze stappen terug en gaan aan de ander kant van de Kammenstraat richting Nationalestraat. Via de Steenhouwersvest komen we uit op de Vrijdagmarkt.

Vrijdagmarkt

In 1547 kocht Gilbert van Schoonbeke de gronden van het hotel, een aanpalend huis "den Conynsberch" in de Kammenstraat en een deel van de binnenplaats der afspanning "den Rooden Leeuw" in dezelfde straat. Hij opende er de Berg-, Leeuwen-, Valk- en Heilig Geeststraten, alsook een groot vierkant plein met twee uitgangen langs de kant der Steenhouwersvest. In 1549 werd de markt van oude kleren en meubels van de Grote Markt naar het nieuwe plein overgebracht. Later werd de verkoop van onroerende goederen eraan toegevoegd. Tot op heden worden er inboedels voortkomende van faillissementen, sterfgevallen enz. verkocht. De oudste benaming was "Oude Kleerkopersmerct"; sedert 1585 spreekt men van "Vrijdachsmert". De oorspronkelijke bebouwing werd totaal vernietigd door de V-bominslag van 2 januari 1945 (met uitzondering van een gedeelte van het Museum Plantin-Moretus cf. infra).

Beeld Heilige Catharina

In het midden van het plein: *beeld van de H. Catharina, patrones van de oude kleerkopers. De XVIII sokkel en het voormalig beeld door J.B. Mareels werden in 1945 resp. gedeeltelijk en geheel door de bominslag vernield; het huidige beeld werd in 1961-62 gebeeldhouwd door Mariette Coppens, de reconstructie van het bovendee van de sokkel voltooid in 1962. Het fraai gesmeed hek eromheen dateert van 1900.

. . . ik wijs de weg en jullie doen de rest.

Noord, oost, zuid, west . . .

Museum Plantin-Moretus

Christoffel Plantin (St.-Avertin bij Tours ca. 1520-Antwerpen 1589) vestigde zich in 1549 te Antwerpen als boekbinder en leerbewerker. In 1555 moest hij noodgedwongen het vak van boekbinder opgeven voor dat van drukker. Na een tiental jaren was de drukkerij financieel stevig gevestigd en was de faam van Plantin overal verspreid. Van 1568 tot 1572 werkte hij aan de vijftalige Biblia Regia of Biblia Polyglotta bestaande uit acht delen in-folio's.

Na de dood van Plantin kwam de Plantijnse drukkerij in handen van Jan Moerentorf of Moretus (1543- 1610), een schoonzoon van Plantin. De drukkerij kende nog een bloeiperiode onder de kleinzoon van Plantin, Balthasar I Moretus, die van 1610 tot 1641 de leiding had over het bedrijf.

Op 2 januari 1945 werd het museum Plantin-Moretus fel beschadigd door een vliegende bom op de Vrijdagmarkt. Vooral de oostvleugel (Fig. XXXIV, 3) was er erg aan toe.

De restauratiewerken die in 1947 begonnen waren, eerst onder leiding van architect A. De Mol en nadien onder leiding van hoofdarchitect A. Fizez bijgestaan door architect R. Van Noten, werden in 1951 beëindigd.

In het museum stappen we even binnen om er de tuin te bekijken.

We verlaten het museum via de Hoogstraat richting Oever en Kloosterstraat. In deze straat vind je veel winkels met antiek en brocante.

We komen aan de Kronenburgstraat en brengen er een bezoek aan de haringrokerij.

Haringrokerij

We staan even stil bij de naam 'haringrokerij'.

Vandaag is het een woonerf waar verschillende gezinnen 'samen' wonen. Ieder heeft zijn eigen huis, er is ook een gemeenschappelijke ruimte. We zoeken er naar sporen van de oude haringrokerij.

De haringrokerij is het opvallendste complex in de Kronenburgstraat. De rokerij, opgericht rond 1893 door de gebroeders Henri en Eduard Van den Bemden, is ondertussen vooral bekend door de reconversie van dit beschermd monument tot gemeenschappelijk woonproject. Het complex werd in 1987 beschermd als monument; de bijhorende tuin als stadsgezicht. De restauratie en herbesteding werd gerealiseerd tussen 1990 en 1993 naar ontwerp van Groep Stramien en Archi-3 en geldt als een voorbeeldproject voor gemeenschappelijk wonen.

Historiek

Rond 1893 richtten de gebroeders Vanden Bemden een haringrokerij op in de Kronenburgstraat. De gebouwen worden ontworpen door bouwmeester Henri Thielens in een neotraditionele stijl. De opvallende, in een versierde rode baksteenstijl uitgevoerde panden aan de straat bevatten een toegangsgebouw gemarkeerd door een drie bouwlagen tellende trapgevel, met links daarvan het bureel en rechts de verkoopsaal met traptoren tegen de achtergevel.

. . . ik wijs de weg en jullie doen de rest.

Noord, oost, zuid, west . . .

Beschrijving

Dit industrieel complex in neotraditionele stijl bestaat uit gebouwen die uitgevoerd zijn in rode baksteenbouw met natuurstenen speklagen. Aan straatzijde kregen de gebouwen representatieve, rijk uitgewerkte gevels die ondanks een uitvoering in drie fases een homogene bouwstijl kennen. Het geheel telt negen traveeën, waarvan de zesde en negende travee verhoogd werden met een tweede bouwlaag en afgewerkt werden met een trapgevel. De centrale trapgevel van de hoofdingang is versierd met een Brugse travee. Op de penant rechts naast de hoofdtoegang is op 3,80 m hoogte een **smeedijzeren gekruld stuk van een uithangbord** bewaard. De gebroeders Vanden Bemden dienden in 1895 een aanvraag in voor het ophangen van dit uithangbord. Aan het gekrulde smeedijzeren gedeelte dat nu nog bestaat, was in hout een rood schild met drie vissen en een ijzeren visserssloep bevestigd.

De overige traveeën van de gebouwen aan de Kronenburgstraat hebben een lijstgevel versierd met kantelen. De twee originele poortopeningen zijn rechthoekig en hebben een ijzeren I-balk met rozetten en houten vleugeldeuren met origineel neomiddeleeuws ijzerbeslag. Van de later ingebrachte garagepoort in de rechtertravee blijft enkel de I-balk over. De vensteropeningen zijn eveneens rechthoekig en gevat onder een boogveld met siermetselwerk; de vensters op de begane grond zijn beveiligd met diefijzers.

De gebouwen van het achterliggende complex zijn eveneens uitgevoerd in neotraditionele bak- en zandsteenstijl, waarbij de traptoren aan de achtergevel van het hoofdgebouw het meest opvallende element is. Verder werkplaatsen en opslagruimtes van twee bouwlagen geschikt rond een gekasseide binnenkoer, en voorzien van neo-Vlaamse renaissancegevels, welke de interieurindeling en functies niet weerspiegelen. In het zuidoosten van de binnenkoer zijn resten bewaard van twee eind-19de-eeuwse rookeesten (met bakstenen eestschouwen verborgen achter trapgevel), waarvan de voorbouw grotendeels gesloopt werd; de recentere eesten ten zuidwesten bleven intact. Ook de paardenstallen ten noorden van de binnenkoer bewaren enkele authentieke elementen. Het magazijn daterend van 1903, ten zuiden van de binnenkoer, heeft een zware constructie met bakstenen troggewelven tussen ijzeren I-balken, rustend op gietijzeren kolommen met door aangegoten ribben ondersteunde vlakke kopplaat.

De gebouwen van de haringrokerij sluiten aan op de tuin van de directeurswoning die gelegen is in de Scheldestraat 63. In deze tuin bevindt zich een houten tuinhuis dat geïnspireerd is op de Scandinavische traditionele bouwtrant.

. . . ik wijs de weg en jullie doen de rest.

Noord, oost, zuid, west . . .

We gaan nu richting Volkstraat en we bekijken het stratenpatroon op de kaart. We zien dat dit niet organisch is ontstaan. Het regelmatige stratenpatroon met sterren (vergelijk met Zurenborg) wijst op de stedenbouwkundige ingreep.

Het Zuidkwartier is een modern begrip. Het aldus genoemde kwartier ontstond pas in 1874 en volgende jaren, naar aanleiding van de aanleg van de terreinen van de gesloopte oude stadswallen en het Zuidkasteel.

Tot 1874 was het Zuid voornamelijk ingenomen door een omvangrijke citadel met bijhorende uitgestrekte explanade, het zogenaamde kasteelplein. Deze citadel daterend van 1567 was gebouwd als dwangburcht op last van de hertog van Alva en mettertijd door voorwerken, bastions en schansen vergroot.

Het Zuidkwartier strekt zich uit van Schelde- en Kronenburgstraat in het noorden tot Hoboken- en Kielsevest in het zuiden en van de Schelde in het westen tot aan het Kasteelplein-, Paleis- en Balansstraat in het oosten.

In 1876 werd begonnen met aanleg van vierenzestig straten. Twee hoofdwegen doorsnijden het gebied: de Amerikalei en de weg gevormd door Volkstraat, Leopold De Waelplaats, Leopold De Waelstraat en Emiel Banningstraat, beide samenlopend voor het thans verdwenen Zuidstation en l.g. via de Nationalestraat (cf. sanerings- en verbredingsplan van deze straat in de jaren 1877 sqq.) verbonden met de Groenplaats.

Eveneens deel uitmakend van het totale plan van aanleg zijn de waterbouwkundige werken nl. het bouwen van de nieuwe kademuren (1877-80) aansluitend bij het hele project van rechtekking en verbetering van de Scheldeoeveren en het graven van de Zuiderdokken (1882 sqq.; gedempt in 1969) alsmede het doortrekken van de spoorlijn Mechelen-Antwerpen Zuid wat leidde tot de bouw van het Zuidstation (gesloopt in 1965).

De straatnamen, herinnerend aan de bevrijding van het Spaanse juk en de aflossing van de Scheldetol, kaderen volledig in het opzet (fig. 347).

De Volkstraat

In de Volkstraat zijn twee zeer opvallende beschermde monumenten aanwezig. **Het Liberale Volkshuis "Help U Zelve"** naar ontwerp van J. Van Asperen en E. Van Averbeke (1898-1900), is één van de meest opmerkelijke art-nouveaugebouwen van Antwerpen en beheerst met zijn kleurrijke, expressieve gevel het straatbeeld. Aan de " overzijde van de straat stilistisch gezien een groot contrast met de zeer sobere, blinde bakstenen gevel van de **Sint-Walburgiskerk**, gebouwd in 1936 naar ontwerp van F. Van Reeth.

De Volkstraat wordt gekenmerkt door een vrij gaaf bewaard begin-20ste-eeuws straatbeeld, bestaande uit meergezinswoningen met winkelgelijkvloers die met hun vier tot vijf bouwlagen een stuk hoger zijn dan de bebouwing in de omliggende straten. De bouwhoogte varieerde in de

. . . ik wijs de weg en jullie doen de rest.

Noord, oost, zuid, west . . .

verkaveling van het Zuid per straat: hoe centraler de ligging van de straat, hoe hoger men kon bouwen.

Leopold de Waelplaats

Dit plein wordt gedomineerd door het **Koninklijk Museum voor Schone Kunsten** (1884-1890) (gesloten tot 2017 vanwege renovatiewerken).

Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen is aan een grondige renovatie toe. In september 2011 starten de verbouwingswerken die tot eind 2017 zullen duren.

Omwille van budgettaire redenen blijven er vandaag twee fases over. De eerste fase omvat sloopwerken en de bouw van een nieuw depot. Tijdens de tweede fase krijgt het museumgebouw nieuwe technische installaties en een nieuw dak. Daarnaast zal de bestaande museumroute hersteld worden en komt er een uitbreiding van het oppervlakte. De architecten gaan extra verdiepingen bouwen in vier grote patio's. Zo creëren ze een modern – verticaal- museum in het historische gebouw. In het najaar van 2011 gingen de werken echt van start. Als alles goed gaat, heeft Antwerpen er tegen 2017 een prestigieus en innovatief museum bij.

Centraal op het museumplein ligt de **waterpartij "Diepe fontein"** van de Spaanse beeldhouwster Cristina Iglesias. Om het uur loopt de waterpartij helemaal vol en weer leeg, waarbij de bodem, bestaande uit een afgietsel van eucalyptusbladeren, zichtbaar wordt.

Bij de heraanleg van het museumplein door de architecten Paul Robbrecht en Hilde Daem werden **beelden** van de Antwerpse beeldhouwer Josué Dupon en enkele koppen van de Franse beeldhouwer

. . . ik wijs de weg en jullie doen de rest.

Noord, oost, zuid, west . . .

Auguste Rodin op het plein geplaatst. Deze laatste stellen Nijverheid, Handel, Scheepvaart en Schone Kunsten voor, en zijn afkomstig van het standbeeld van burgemeester Jan Frans Loos (1799-1871) door de beeldhouwer Jules Pecher, dat in 1876 werd onthuld op de Loosplaats, en in 1960 om verkeerstechnische redenen werd gesloopt. **De kronkelende zitbank** rechts van het museum is een ontwerp van Ann Demeulemeester. Uiterst links een plaquette over de V-bommen uit de Tweede Wereldoorlog.

Vanop de Leopold De Waelplaats gaan we richting **gedempte (1969) zuiderdokken**. Terwijl het KMSK de klassieke werken toont, vind je de moderne tegenhanger ervan in het **M HKA** langs de Waalsekaai. De ingang bevindt zich aan de Leuvenstraat 22. Je kan gratis naar het dakterras.

Het M HKA

Het M HKA is gehuisvest in een verbouwde en uitgebreide graansilo uit 1926, een restant van de havenactiviteit die zich tot in de tweede helft van de twintigste eeuw op het Antwerpse Zuid ontplooidde. De nu gedempte Zuiderdokken en het Zuiderpershuis zijn daar andere overblijfselen van. Ook het feit dat de Leuvenstraat schuin en niet loodrecht is ingeplant ten opzichte van de Cockerillkaai en de Waalsekaai is een gevolg van dat verleden: er liep een spoorweg doorheen en treinen kunnen geen bochten van 90° maken.

Antwerpen droomde al veertig jaar van een museum voor moderne/hedendaagse kunst vooraleer het M HKA uiteindelijk zijn deuren opende.

Het succes van de Biënnale voor Beeldhouwkunst in het Middelheimpark heeft ongetwijfeld aan die wens bijgedragen. In 1947 wou Lode Craeybeckx een polyvalent gebouw voor culturele activiteiten oprichten: hij stelde voor om in het stadspark een Paleis van de Bevrijding te bouwen, een plaats voor concerten en andere culturele manifestaties, maar in het bijzonder voor moderne kunst. Door de slechte financiële situatie van het naoorlogse Antwerpen werden deze plannen echter al snel opgeborgen. Drie jaar later opende hij wel het Middelheim Openluchtmuseum.

In het begin van de jaren zestig deed Craeybeckx als burgemeester een tweede poging om een (rijks)museum voor moderne kunst te bouwen en dit keer had hij het perceel tegenover het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten in gedachten, de plaats waar de Hippodroomschouwburg in verval stond. Ook hier maakte het kostenplaatje een einde aan de plannen.

Het idee werd echter niet meer losgelaten en verschillende partijen begonnen te ijveren voor de oprichting van een museum voor moderne kunst in Antwerpen. In 1966 diende architect Leo Stijnen een voorstel in om nabij het Steen, op het eindpunt van één van de belangrijkste toeristische assen van de stad, een museum op pijlers te bouwen. Dit project werd niet aanvaard uit vrees de havenactiviteiten te belemmeren.

In 1970 diende Stijnen een tweede voorstel in: hij wou op Linkeroever een onuitgevoerd project van Le Corbusier realiseren, het 'Musée à Croissance Illimitée'. Dit ontwerp uit 1939 voor een spiraalvormig gebouw met onbepaalde uitbreidingsmogelijkheden zou Antwerpen internationale

. . . ik wijs de weg en jullie doen de rest.

Noord, oost, zuid, west . . .

uitstraling kunnen geven. Het prestigieuze project werd wel positief ontvangen en er werd besloten om het in het Middelheimpark in te planten. Op 12.09.1970 werd de eerste steen gelegd, maar korte tijd later moesten de bouwwerken worden stopgezet omdat het park tot groene zone werd uitgeroepen.

Toen in de eerste helft van de jaren '80 de kogel door de kerk was – Antwerpen zou zijn museum voor hedendaagse kunst krijgen – was het gebouw dat het laatst als locatie naar voor geschoven was, het Office Baroque, afgebroken. Ondanks het feit dat er op dat moment een ware museumbouwoede in Europa heerste, werd in het geval van het M HKA geopteerd voor een verbouwing.

Na een zoektocht van enkele jaren naar een geschikt gebouw in de nabijheid van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten werd de graansilo gekocht. Het gebouw had als opslagplaats dienst gedaan tot de stopzetting van de havenactiviteiten ten gevolge van de demping van de Zuiderdokken in 1969 en werd nadien in gebruik genomen als discotheek: The Palace. Het was bij de aankoop in 1985 enigszins onderkomen, maar het was goed gelegen, het was voldoende groot met ruimte voor uitbreiding en een aantal originele details was bewaard gebleven. Het gesloten karakter, eigen aan de oorspronkelijke functie van graanopslagplaats, werd als een voordeel ervaren aangezien een museum nu eenmaal nood heeft aan wanden.

Museumgebouw

De verbouwing werd toevertrouwd aan de Antwerpse architect Michel Grandsard, die als verzamelaar bekend stond voor zijn betrokkenheid bij beeldende kunst. Hij haalde het gebouw leeg, liet het onderkelderen en paste het aan de noden van een modern museum aan. De gevel in art-decostijl, de inplanting van het trappenhuis in het torentje, de vele zuilen in de centrale ruimte die het gewicht van het graan moesten torsen en het hellend plafond van de graantrechter (te zien in de inkompartij) bleven behouden. Links en rechts van het hoofdvolume met zijn decoratieve façade werden de oude aanbouwen van de silo en enkele aangrenzende hangars vervangen door museumzalen achter sobere gevelvlakken. De werken startten in 1985, maar liepen onverwachte vertragingen op als gevolg van stabiliteitsproblemen. Op 20.06.1987 werd het museum, met 1.500 m² tentoonstellingsoppervlakte, officieel in gebruik genomen.

Nog tijdens de verbouwingen begon de Vlaamse Gemeenschap de omliggende percelen op te kopen, met het oog op toekomstige uitbreidingen. Het M HKA had graag het volledige blok tussen de Leuvenstraat, de Wapenstraat en de Cockerillkaai verworven, maar heeft deze droom nooit kunnen verwezenlijken. In een eerste fase werden de bijkomende gebouwen zonder veel aanpassingen in gebruik genomen als bureau-, atelier- en opslagruimte.

Al snel echter bleek de beschikbare tentoonstellingsruimte te krap bemeten en ook voor de andere functies waren er problemen. In augustus 1992 werd daarom een tweede verbouwing aangevat en ook hiervoor werd Michel Grandsard aangesteld. De tentoonstellingsruimte werd in de richting van de Wapenstraat uitgebreid met een extra zaal, aan de Waalsekaai kwam een cilindervormig volume en naar de Schelde toe werd een reeks zalen toegevoegd uitlopend in een punt als een gigantisch

. . . ik wijs de weg en jullie doen de rest.

Noord, oost, zuid, west . . .

stuk taart. Op die manier werd 2.500 m² aan de tentoonstellingsoppervlakte toegevoegd. Op de overige percelen aan de Wapenstraat en de Cockerillkaai werden de bureaus, de bibliotheek, een depot, ateliers en een loskade gebouwd (samen nog eens goed voor ca. 3.500 m²). Naar analogie met het 'oude' stuk werden de gevels gesloten gehouden en de eenheid tussen oud en nieuw werd bewerkstelligd door alle gevels dezelfde zalmkleurige afwerking te geven die het centrale deel al sinds 1987 droeg. De eerste tentoonstelling in het 'nieuwe' M HKA opende op 26.06.1993.

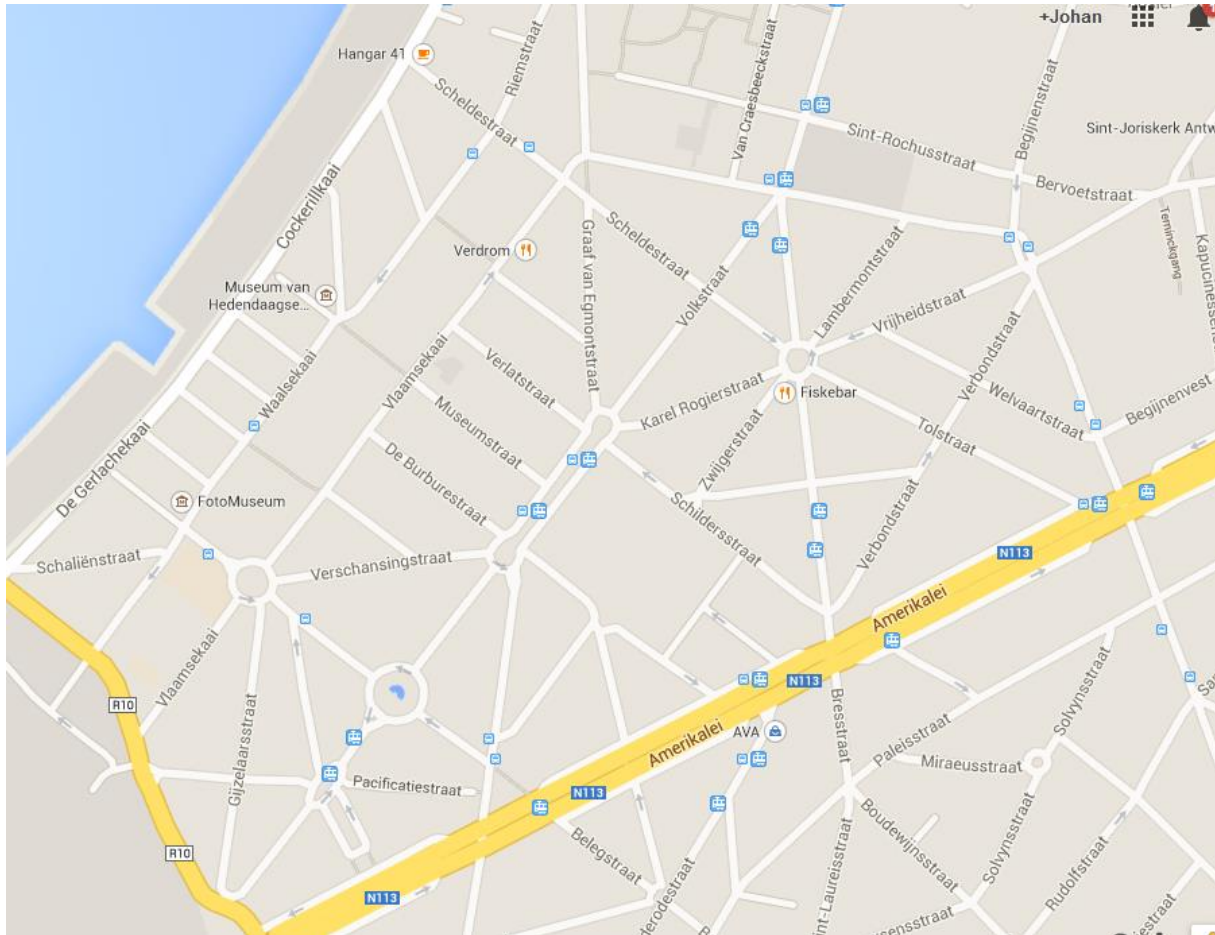
We gaan verder via de Waalsekaai langs het **fotografiemuseum** naar de waterpoort, de Verschansingstraat tot aan het KMSK. Bus 180-183 brengt ons naar de Groenplaats.

de "Porta Regia" of "Coninckspoorte", ook genaamd "**Waterpoort**". Zij werd opgericht in 1624 als een soort ereboog voor koning Filips IV van Spanje. Niettemin diende zij van meet af aan tot stadspoort in de plaats van het vroegere zogenaamde "Maeyersgat" en was zij uiteraard aan de zijanten ingebouwd. Zij is tweemaal herbouwd geworden, telkens op een andere plaats. Het is licht mogelijk dat de Koninklijke Poort werd ontworpen door Peter Paul Rubens. Uit de ordonnantie en versiering van haar beide gevels spreekt inderdaad een voor dit tijdstip in ons land zeer geavanceerde, zogenaamde "Rubensbarokstijl". De vervaardigers van het beeldhouwde decor zijn uit archiefstukken bekend. Het waren Huybrecht van den Eynde en Hans van Mildert, vrienden van Rubens.

. . . ik wijs de weg en jullie doen de rest.

Noord, oost, zuid, west . . .

. . . ik wijs de weg en jullie doen de rest.